A szabadesés

Az elejtett kulcs, a fáról lehulló alma vagy a leejtett kavics függőlegesen esik le. Ősszel a falevelek azonban imbolygó mozgással, görbe vonalú pályán hullanak a földre, mert esésüket a levegő közegellenállása is befolyásolja. Ha a közegellenállás elhanyagolható, akkor *a kezdősebesség nélkül leeső test mozgását szabadesésnek nevezzük.*

Az indulást követően különböző időpontokban megmértük egy szabadon eső vasgolyónak a sebességét. A mérések eredményét táblázatba foglaltuk:

$t\,(\mathrm{s})$	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5
$v\,(\mathrm{m/s})$	0,98	1,96	2,94	3,92	4,90

Ha kiszámítjuk a golyó átlaggyorsulását az egyes szakaszokon, akkor minden esetben 9,8 m/s² értéket kapunk. Ha a mérést más tömegű vagy anyagú testtel is elvégezzük, akkor is ugyanekkora gyorsulás adódik. Ezek szerint a szabadesés olyan *egyenes vonalú, egyenletesen változó mozgás*, amelynél a pálya függőleges.

A szabadon eső test gyorsulását nehézségi (vagy gravitációs) gyorsulásnak nevezzük. A nehézségi gyorsulás jele $\boldsymbol{g}$, iránya függőleges, azaz megközelítőleg a Föld középpontja felé mutat. (Az egyenes vonalú mozgásoknál megtárgyaltak szerint a $\boldsymbol{g}$ helyett a g jelölést is használhatjuk.)

Mérések szerint a gravitációs gyorsulás a Föld felszínének különböző pontjain nem pontosan ugyanakkora. Értéke függ a Föld középpontjától mért távolságtól és a földrajzi helytől is. Pontos mérések szerint a nehézségi gyorsulás „*normális*” értéke 9,80665 m/s², de például Budapesten ennél kissé nagyobb, 9,80850 m/s². Feladatokban többnyire elegendő a 9,81 m/s² értékkel (vagy az egészekre kerekített 10 m/s² értékkel) számolni. *Más égitesteken* a szabadon eső testek szintén egyenes vonalú egyenletesen változó mozgást végeznek, de a gravitációs gyorsulás általában eltér a Földön mérhető értéktől.

Az előző fejezetben láttuk, hogy a meredekebb lejtőn mozgó test gyorsulása nagyobb, mint az enyhébb lejtőn. A szabadesés úgy is felfogható, mint egy 90°-os lejtőn végbemenő mozgás. Ennél meredekebb lejtő nem képzelhető el, így a lejtőn mozgó test gyorsulásának nagysága

legfeljebb g lehet. Ha a lejtő hajlásszöge 90°-nál kisebb, akkor a test g-nél kisebb gyorsulással mozog rajta.

A szabadon eső test *gyorsulása, sebessége és elmozdulása* az egyenes vonalú egyenletesen változó mozgásoknál megismert képletek alapján számítható ki:

$$a = g = \text{állandó}, \qquad v = g \cdot t, \qquad \Delta x = \frac{g}{2} \cdot t^2 .$$

Ha a testnek függőleges irányú kezdősebessége is van, akkor a mozgást függőleges hajításnak nevezzük. A hajításokkal egy további fejezetben külön is foglalkozunk.

Kiegészítés

1. A szabadesést kísérleti úton Galileo *Galilei* (1564–1642) olasz fizikus vizsgálta elsőként.

2. A nehézségi gyorsulás g-vel történő jelölését Johann *Bernoulli* (1667–1748) svájci fizikus vezette be.

3. A nehézségi gyorsulás értéke a Naprendszer néhány tagjának a felszínén:

Égitest	g (m/s^2)
Nap	274,6
Merkúr	3,8
Vénusz	8,7
Föld	9,8
Mars	3,9
Jupiter	25,1
Szaturnusz	10,4
Uránusz	9,4
Neptunusz	9,8
Plútó	0,5
Hold	1,6

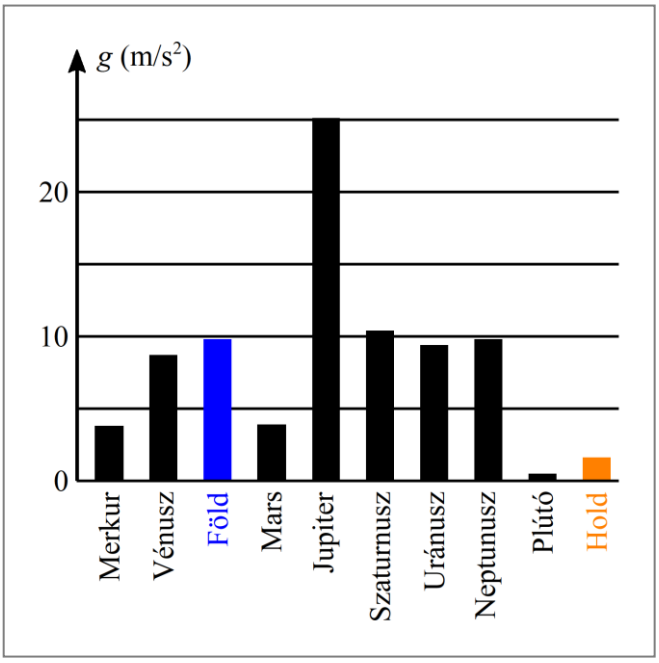

4. A Holdon járt amerikai űrhajósokról készült filmfelvételeken az űrhajósok úgy mozognak, mintha lassított felvételt látnánk róluk. Ennek az az oka, hogy a talajtól történt elrugaszkodás után a kisebb nehézségi gyorsulás miatt lassabban értek vissza a Hold felszínére.

Kísérlet

Azonos magasságból egyszerre indítva ejtsünk le egy papírlapot és egy kavicsot! Hasonlítsuk össze a két test esésének időtartamát! Mivel magyarázható a kísérlet eredménye? Gyűrjük össze kis gombóccá a papírt, és ismételjük meg a kísérletet! Mit tapasztalunk? Magyarázzuk meg a látottakat!

Példa

Milyen magasról kell leejteni egy testet, hogy 90 km/h sebességgel érjen földet?

Megoldás

v = 90 km/h = 25 m/s

g =10 m/s

---

h = ?

A keresett magasság megegyezik a szabadon eső test elmozdulásával. Ez a négyzetes úttörvény alapján, az esési idő ismeretében számítható ki.

$$h = \Delta x = \frac{g}{2} \cdot t^2 .$$

Az esés időtartama a $v = g \cdot t$ összefüggésből határozható meg:

$$t = \frac{v}{g} .$$

Ezt az előző összefüggésbe helyettesítve:

$$h = \frac{g}{2} \cdot t^2 = \frac{g}{2} \cdot \left(\frac{v}{g} \right)^2 = \frac{v^2}{2 \cdot g} .$$

Az adatokat behelyettesítve:

$$h = \frac{v^2}{2 \cdot g} = \frac{\left(20 \frac{\mathrm{m}}{\mathrm{s}} \right)^2}{20 \frac{\mathrm{m}}{\mathrm{s}^2}} = 20\,\mathrm{m} .$$

A testet 20 m (kb. hét emelet) magasról kell leejteni, hogy 90 km/h sebességgel érjen földet.

Képek jegyzéke

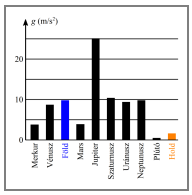	**A nehézségi gyorsulás a Naprendszer néhány tagjának felszínén** © http://www.fizikakonyv.hu/rajzok/0073.svg